

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ДЕНОТАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОГО ДІЛОВОГО ЛИСТА ТА ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

I.Є. Шаргай

Останніми роками, коли міжнародні контакти в різних сферах людської діяльності стають все інтенсивнішими та більш вагомими, роль перекладу і перекладача зростає, разом з тим зростає і відповідальність останнього за кінцевий продукт, яким є текст перекладу (ТП). Від того яким буде цей текст, залежить підтримка і продовження контакту між різномовними комунікантами, де посередником виступає перекладач. Говорячи про «якість» ТП, ми маємо на увазі передусім його еквівалентність та адекватність. Адекватне і еквівалентне відтворення змісту вихідного повідомлення, а іншими словами інформативної структури тексту, забезпечить ефективність комунікації. При розгляді інформативної структури текстів жанру ділової кореспонденції, необхідно враховувати типи текстів, які виділяються в межах цього жанру.

Характер інформації, що одержується з кожного типу тексту, до деякої міри зумовлений самою назвою того чи іншого типу. Так, текст листа-оферти повинен містити інформацію про найменування товару, його кількість, умови постачання тощо, текст листа-рекламації передбачає повідомлення клієнтам про незадоволення їх виконанням тієї чи іншої домовленості; лист-запит - прохання про надання інформації, пропозиції. Недотримання цього правила спричиниться до невідповідності листів умовній "правильності" тексту, наслідком чого буде невиконання їх прагматичної настанови [1, 24]. Крім того, що кожен тип тексту націлений на передачу певної інформації, він в окремих своїх відрізках несе різну за значущістю інформацію, а відтак перекладач, працюючи над оригіналом, повинен безпомилково виявити інформаційний пік або інформаційну домінують тексту. Треба відзначити, що якісно релевантним для передачі денотативної інформації буде мовленнєвий блок ділового листа (ДЛ), який містить основну тезу листа.

Кожному типу тексту властивий свій набір лексичних одиниць, вибір яких формується об'єктивними та суб'єктивними факторами [2, 14]. До об'єктивних факторів ми відносимо завдання ділового спілкування - точно, недвозначно донести до адресата екстралінгвістичну інформацію. Цій меті слугує використання в ДЛ слів у їх реально-предметному значенні, що відзначається багатьма дослідниками даного жанру [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Спільні для обох мов жанрові вимоги ДЛ зумовлюють використання загальноновживаних слів та спеціальної лексики [6, 28]. Вдала комбінація їх в реченні сприяє кращій реалізації комунікативної спрямованості тексту ДЛ. Спеціальна лексика ділової мови є складовою загальнолітературної мови. Ядром спеціальної лексики виступає термін.

Використовуючи системно-функціональний підхід при визначенні поняття "термін", на думку Р.Г. Піотровського, неважко помітити, що термін - це не "слово або словосполучення спеціальної (наукової, технічної і т.ін.) мови, яке утворюється (приймається, запозичується і т.ін.) для точного вираження спеціальних понять та позначення спеціальних предметів" [10, 475], але це окремий вид, функція вживання лексичної одиниці в певних умовах спілкування [11, 29]. В нашій роботі ми виходимо з розуміння терміну як слова або словосполучення, що, використовуючись в рамках ділової комунікації, виражає спеціальне поняття, яке співвідноситься з іншими поняттями даної галузі [12, 41].

Об'єктом розгляду в нашому дослідженні є лексичні одиниці (ЛО), що в своїй семантичній структурі мають тільки термінологічне значення, а також слова, що поєднують термінологічне і нетермінологічне значення. І перша, і друга групи ЛО слугують кращій конкретизації денотативної інформації та знімають в тексті ентропію при декодуванні інформації ділового листа. До першої групи ми відносимо слова-терміни: *potasse (f) - нотау (сполука калію); quadrichromie (f) - чотириколірний друк; tourteaux (m) oléagineux - олійний жом, domiciliation (f) - доміцїліювання; trame (m) - уток.*

До другої групи належать загальноновживані слова, які, включаючись у сферу ділового спілкування, відображають певний відрізок об'єктивної дійсності і набувають термінологічного значення. Прикладом може стати слово "*marché, m*" (ринок), яке в ДЛ набуває термінологічного значення, а саме: "*договір про куплю-продаж, ринкова ціна, торгівельна угода*", або слово "*trésorerie, f*", семантикою якого в діловому листуванні є значення - "*кошти*".

Вивчення термінологічної лексики в її функціональному аспекті дозволило нам виділити поняття, що відображають не тільки об'єкти, але й відношення між ними, маніпулювання останніми (іменники: *concession (f) - знижка, дотація*; дієслова: *facturer - виставляти рахунок*, словосполучення (*sans demeuré - невідкладно; vente (f) promotionnelle - рекламний розпродаж; bon (m) de livraison - делівері-ордер; prix (m) à débattre - ціна, що підлягає торгу*). Дослідження термінології ДЛ показало також, що вся термінологічна лексика може бути розподілена за лексико-тематичними групами. В тематичні групи входять слова і словосполучення, близькі за своїм реальним значенням, які позначають:

- 1) назви документів: *offre (f) - оферта, demande (f) - запит, commande (f) - замовлення, réclamation (f) - рекламація, réservation (m) - розписка, квитанція.*
- 2) транспортування: *en port dû - доставлення додому, expédition (f) - відправлення.*
- 3) умови транспортування: *emballage (m) - 1) пакування; 2) обгортка, тара; prix (m) de transport - фрахт, плата за перевезення; lot (m) - партія товару, messagerie-express (f) - експрес-перевезення залізничним транспортом; en franco de port - транспортування - оплачено*
- 4) вартість товару, платежі: *facturer - виставляти рахунок; montant (m) - вартість; prix (m) majoré - ціна вища вартості; franco de droit - вільний від оплати; règlement (m) - розрахунок; traite (f) - трата; date (f) de valeur - дата нарахування (знімання) грошей на (з) банківській рахунок; remise (f) - знижка*

5) якість товару: *de bon qualité* - добра якість; *de mauvaise qualité* - погана якість; *marchandise (f) détériorée* - пошкоджений товар тощо.

Аналіз текстів ДЛ, а також спеціальних термінологічних словників дозволив дійти висновку, що термінологічна система даного жанру є явищем складним і неоднорідним, бо кожна названа група може включати в себе тематичну підгрупу нижчого щабля [8, 154].

Ми зіткнулись також з таким явищем, як полісемантичність деяких термінів ДЛ ("*escompte (m)*" 1) *дисконт, врахування векселя*; 2) *знижка (за розрахунок готівкою)*; 3) *відсоток знижки*). Полісемантичність термінів, які зустрічаються в діловому листі є, на наш погляд, однією з лінгвальних перешкод, що має подолати перекладач при передачі денотативної інформації. Враховуючи факт більшої залежності французького слова від контексту, перекладачеві варто звернутися до контексту оригіналу та вибрати з переліку словникової статті значення, що підходить найбільше. Говорячи про полісемантичність термінів, ми не можемо залишити поза увагою їх синонімічність. Наприклад, термін "*rabais(m)*"-"знижка" утворює такий синонімічний ряд: *rabais (m) - déduction (f) - concession (f) - escompte (m) - réduction (f)*. Обов'язкова присутність термінологічної лексики в різних типах ДЛ дозволяє нам говорити про неї, як про обов'язковий компонент жанрово-стилістичної домінанти (ЖСД) ДЛ.

Таким же обов'язковим компонентом ДЛ є стереотипні формулювання (кліше), які входять до тексту даного жанру і певним чином організують денотативну інформацію. Під стереотипністю в нашій роботі ми розуміємо часту повторюваність певних словосполучень та неповних висловів, які найкраще і найповніше охоплюють ряд схожих ситуацій, їх вживання є наслідком дії мовного узусу. У ході аналізу нами було виділено такі групи стереотипних формулювань:

- 6) для висловлення пропозиції:
- 7) для висловлення прохання:
- 8) для висловлення претензії, жалю з приводу рекламації:
- 9) для висловлення вибачення.

Природньо, що денотативна інформація міститься в синтаксично організованій частині фрази - реченні. І тут треба визнати, що в ДЛ французькою і українською мовами найбільшого вжитку набувають складні синтаксичні конструкції. Це вступає, здається, в протиріччя з тезою Ф.Рішодо, згідно з якою «довжина французької фрази не повинна перевищувати 27 слів (при здатності людини запам'ятати 22)» [13, 49]. Звісна річ, таке акумулювання в одній мовленнєвій одиниці кількох думок веде до збільшення її об'єму. Але поширення речення не зашкоджує його ясності та однозначності сприйняття, що досягається використанням лексичних одиниць в їх основному, предметно-логічному значенні та чіткій, логічній послідовності частин висловлювання.

Поряд з цим, нами відмічено, що широкого вжитку в ДЛ набувають прості речення з ускладненою структурою. Такі ускладнення відбуваються через використання інфінітивних препозитивних конструкцій, *participe présent*, герундія, абсолютного дієприкметникового звороту, які будучи водночас засобами економії мови, виражають додаткову предикацію та доповнюють речення денотативною інформацією. Ускладнюють просте речення і розширюють його денотативну структуру відокремлені означення:

Désireux de vous passer commande pour un lot important de matériel de jardinage, nous avons été étonnés par l'importance de l'augmentation de vos tarifs.

Перед нами репліка, в якій експлікуються дві дії, що відбуваються паралельно: клієнт-адресант бажає відіслати замовлення і в той же час дізнається про непомірні для нього ціни. Додаткова інформація вводиться в текст відокремленим означенням, що дозволяє виразити додаткову предикацію в межах одного речення. У реченні це відокремлене означення виконує функцію обставинного означення. При перекладі таке речення може трансформуватись в складнопідрядне з підрядним часу:

Коли ми хотіли відіслати вам замовлення на партію садового реманенту, то ми були здивовані значним підвищенням ваших цін.

Еквівалентним буде також речення з дієприслівниковим зворотом:

Бажаючи надіслати вам замовлення, ми ..

Всі наведені тут засоби конденсації висловлювань сприяють насиченню денотативної інформації всього тексту ДЛ, надають йому динамічності. Цій же меті слугує і компресія структури висловлювань, яка досягається шляхом номіналізації дії або процесу, наприклад:

- Après vérification de notre part nous n'avons pas reçu votre règlement qui ne manquera certainement pas d'arriver maintenant.

... de bien vouloir nous communiquer la liste des sociétés importatrice-distributrices de ces produits dans ce pays.

Загалом, треба відзначити, що в ДЛ як французькою, так і українською мовами просліджується тенденція до іменникового мовлення або до "субстантивного стилю", що проявляється, як показав попередній приклад, у широкому вжитку іменників, віддієслівних форм іменників, зокрема. А.Ф.Марахова пише: "Там, де мова здійснює свою підкреслено-інформативну, описово-розповідну функцію, заміна дієслова іменником чи конструкцією зі стержневим іменником неминуча [6, 96]. Віддієслівні іменники забезпечують точність під час комунікації. За допомогою номіналізації автор повідомлення зосереджує увагу адресата на самому факті, події, а не на процесі, як це відбувається при вживанні дієслова. Існування в українській мові постійних відповідників забезпечує в таких випадках еквівалентність перекладу, пор.: "*Pendant le débarquement... - Під час розгрузки...*".

Привертає до себе увагу також високий рівень вжитку інфінітивів у французькому діловому листі, що є характерним і для української мови. Особливо часто інфінітивні конструкції вживаються у висловлюваннях, в яких експлікується прохання або висловлюється вдячність. У французькому варіанті зустрічаємо конструкції "*demander (proposer) + Infinitif, Nous vous saurions gré de + Infinitif, Nous vous serions reconnaissant de + Infinitif*."

Еквівалентне відтворення змісту висловлювання забезпечується в цьому випадку постійними відповідниками або трансформацією інфінітива в підрядне речення умови, пор.:

Nous vous proposons de conserver ces articles avec une remise de 10%. – Пропонуємо Вам залишити ці товари зі знижкою на 10%.

Nous vous saurions gré de tenir vos engagements. – Були б Вам щиро вдячні, якщо б Ви дотримувались Ваших зобов'язань.

Треба відзначити, що часова система дієслів у французькому ДЛ представлена формами *Présent, Passé composé, Imparfait* та *Futur simple*. Широке використання цих часових форм пояснюється комунікативним завданням листа обмежити адресанта і адресата одним часовим полем певної ділової комунікативної ситуації. Але ця ситуація не завжди носить лінійний характер. Вона може виявлятися протягом певного часу, тому *Présent* може виражати не тільки дію теперішню, але й минулу та майбутню:

Notre service de comptabilité me fait savoir que ... – Наша бухгалтерія мені повідомила, що...

Si vos prix nous conviennent, nous prévoyons l'achat dans un délai très bref. – Якщо Ваші ціни нас задовольнять, ми купимо цей товар в найближчий час.

В останньому прикладі значення майбутнього часу виражається за допомогою додаткового лексичного засобу "*dans un délai très bref*" (найближчим часом). Таким чином, використання різних часових форм дієслова залежить передусім від комунікативного завдання адресанта.

У ділових листах французькою мовою з чотирьох способів дії найбільш вживаним є індикатив дієслова, хоча має місце й кондиціонал, який, поряд з потенційністю виконання дії, виражає ще й повагу до комуніканта, наприклад:

Nous vous serions reconnaissants de bien vouloir nous faire parvenir une documentation ...- Ми були б дуже Вам вдячні, якщо б Ви надіслали нам документацію.

Імперативна форма дієслова, яка виражає волевиявлення того, хто говорить, вживається в українському діловому листі і не властива для французького. Цей спосіб дії представлений лише архаїчною формою ввічливого імперативу (*veuillez*), пор.:

Veuillez nous soumettre par retour des échantillons de fils à coudre.

Нами зафіксовано також факт вживання субжонктиву у запитах, де його існування в підрядних з'ясувальних реченнях зумовлено, по-перше, використанням дієслів волітвнної семантики в головному реченні:

Nous souhaitons ... que vous nous fournissiez mensuellement des états plus détaillés. – Ми хотіли б, ...щоб Ви представляли нам щомісячно більш детальні кошториси.

В такому випадку адресант оцінює дію підрядного з'ясувального як можливу та бажану для нього і розраховує також на безпосередній прагматичний ефект з боку адресата. По-друге, вживання даної граматичної форми дієслова завдячує сполучникам *afin que, pour que*, де він єдиний можливий дієслівний спосіб, незалежно від того, якою представляється означувана субжонктивом дія для того, хто говорить. Ця граматична форма дієслова відтворюється в українській мові дієсловом в умовному способі.

У займенниковій парадигмі обох мов констатуємо факт паралельного вживання займенника першої особи однини та множини. "*Nous*" вживається, коли лист представляє фірму або установу і носить суто офіційний характер (формальний лист), "*je*" - в листі, де респонденти - знайомі люди або партнери, які належать до одного соціального рівня (неформальний лист).

Таким чином, результати дослідження засвідчують, що денотативна інформація даного жанру формується на лексичному та морфолого-синтаксичному рівнях. Засобами формування денотативної інформації на лексичному рівні є використання загальноживаних слів та спеціальної лексики, переважно економічних термінів, мовних кліше.

До спеціальної лексики було віднесено:

10) ЛО, що в своїй семантичній структурі мають тільки термінологічне значення і відносяться до певної сфери професійної діяльності (однопланові);

11) ЛО, що поєднують термінологічне і нетермінологічне значення (двопланові).

Обов'язкова присутність кліше та термінологічної лексики в різних типах ДЛ дозволила нам говорити про них як про постійний компонент ЖСД ділового листа.

Формуванню денотативної інформації на граматичному рівні служить сукупність морфологічних та синтаксичних засобів. До перших ми віднесли широке вживання в ДЛ обома мовами іменників, віддієслівних зокрема, та інфінітивів. Завдяки номіналізації дії або процесу висловлювання стає більш чітким, конденсованим. В обох мовах у ДЛ простежується тенденція до іменникового мовлення («субстантивного стилю»). В обох мовах встановлено спільну закономірність у використанні займенникової парадигми - паралельне вживання займенників першої особи однини та множини. Часова система представлена у французькому діловому листі формами *Présent, Passé composé, Imparfait, Future simple*, а в українському - теперішнім, майбутнім, минулим часом. В ділових листах обома мовами найбільш уживаними є дійсний та умовний способи дієслів. До синтаксичних засобів передачі денотативної інформації належить вживання складних і надскладних синтаксичних конструкцій (висловлювання, що об'єднують в собі одне або кілька складнопідрядних та складносурядних речень, що можуть бути, в свою чергу, ускладнені дієприкметниковим або дієприслівниковим зворотом). Аналіз матеріалу показав, що у французькому ДЛ дуже часто зустрічаються речення з ускладненою синтаксичною структурою. Такі ускладнення відбуваються через використання герундія та абсолютного дієприкметникового звороту – явища, не характерного для української мови. В ході дослідження було виявлено, що еквівалентність перекладу в таких випадках досягається шляхом граматичної трансформації герундія в іменну синтагму з прийменником, а абсолютного дієприкметникового звороту – в

підрядне речення причини або часу. Було доведено, що названі граматичні явища сприяють підвищенню інформативного заряду ДЛ обома мовами.

У ході дослідження було виявлено, що одним із синтаксичних засобів насичення денотативної інформації є вживання відокремлених означень, що виконують в реченні функцію обставини часу, причини. Нами констатовано факт граматичної трансформації при перекладі відокремленого означення в підрядне речення причини, часу або в дієприслівниковий зворот.

Слід відзначити, що наведені вище результати дослідження можуть бути використані в перекладацькій практиці та сприятимуть розбудові жанрової теорії перекладу.

SUMMARY

The article determines the ways of formation of denotative information in French business letter and the means of their translation into Ukrainian. The author analyses the ways of formation of this information on the lexical, morphological and syntactical levels and their transformations in the process of translation. The problem is studied for the purpose of achieving equivalent and adequate translation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования.- М.: Наука, 1981.- 139с.
2. Кисельов А.М. Структура, семантика і прагматика газетно-журнальної статті на країнознавчу тему: Автореф. дис..... канд. філ. наук: 10.02.19/ Київський держ. унів.- К., 1994.- 20с.
3. Весёлов В.В. Современное деловое письмо в промышленности.- М.: Изд-во стандартов, 1990.- 160с.
4. Вольская И.С. Дифференциальные признаки официально-делового стиля речи на синтаксическом уровне: Автореф.дис... к.ф.н./ Моск.гос.пед.инст.ин.яз.- М., 1966.- 14с.
5. Коваль А.П. Культура ділового мовлення. Писемне та усне ділове спілкування.- Изд-е 3-е.- К.: Вища школа, 1982.- 288 с.
6. Марахова А.Ф. Мова сучасних ділових документів.- К.: Наукова думка, 1981.- 140 с.
7. Рахманин Л.В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов.- М.: Высшая школа, 1982.- 238 с.
8. Суханова И.Д. Композиционно- структурные и лингвистические параметры жанра коммерческой корреспонденции: Дис...к.ф.н.: 10.02.04.-М., 1984.- 241 с.
9. Catherine R. Le style administratif.- Paris: Albain Michel, 1985.-187 p.
10. Словарь лингвистических терминов / Под. ред. О.С.Ахмановой.- 2-е изд.- М.: Сов. энциклоп., 1969.- 606 с.
11. Пиотровский Р.Г., Рахубо Н.П., Хажинская М.С. Системное исследование лексики научного текста.- Кишинев: Штиинца, 1981.- 160 с.
12. Даниленко В.П. Терминологизация разных частей речи// Проблемы языка науки и техники.- М.: Наука.- 1970.- С. 40- 52.
13. Richaudeau F. Ecrire avec efficacité.- Paris: Albain Michel, 1995.- 199 p.